

1. Změny působící na trhu práce v letech 2000 – 2006

Vývoj počtu, věkové struktury a vzdělání obyvatelstva

- Mírný růst obyvatelstva od roku 2003**

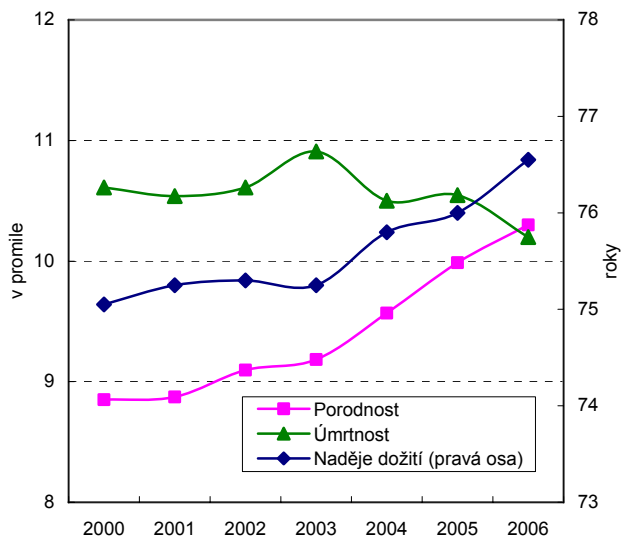
Důležitým výchozím bodem pro situaci na trhu práce je demografický vývoj obyvatelstva. V ČR spočívá hlavní změna v podobě kombinace klesající porodnosti a snížené mortality, jejímž důsledkem je stárnoucí populace se zvyšujícím se podílem lidí v důchodovém věku. Přechodně se ale zvyšuje produktivní složka¹ obyvatelstva a do konce roku 2005 také pracovní síla (osoby starší 15ti let splňující podmínky na zařazení mezi zaměstnané a nezaměstnané).

V poslední době se v ČR početní stav populace stabilizoval a od roku 2003 začal počet obyvatel každým rokem mírně přibývat. Do roku 2005 to bylo v důsledku kladné bilance zahraniční migrace, přirozená změna stavu obyvatelstva byla do té doby záporná. V roce 2006 poprvé od roku 1993 porodnost převýšila úmrtnost a přirozeně přibýlo 1,4 tisíce osob; společně se zahraniční imigrací se tak stav obyvatelstva významně zvýšil. S aktuálním růstem počtu obyvatel v letech 2005 a 2006 mírně vzrostla také produktivní složka obyvatelstva.

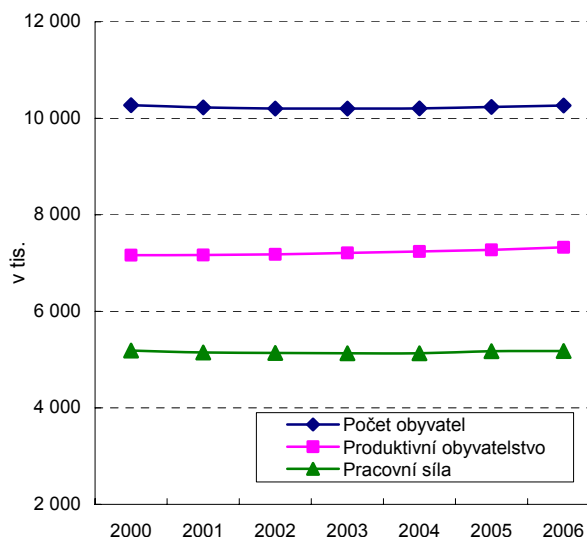
Mírně se zvýšila úroveň úhrnné plodnosti, která se dostala v roce 2006 na hodnotu 1,33, nicméně dlouhodobě stále znamená přirozené snižování populace a imigrace do ČR není příliš významná; v roce 2006 bylo v ČR 250 797 cizinců ekonomicky aktivních.

Všechny tyto změny mají důsledky pro situaci na trhu práce, například nižší počet dětí narozených v posledních 10 – 15 letech má za následek pokles zaměstnanosti v zařízeních předškolního a základního vzdělávání.

Graf č. 1 Porodnost, úmrtnost a naděje dožití

Graf č. 2 Obyvatelstvo, produktivní obyvatelstvo a pracovní síla

Pozn.: Přesně se jedná o ukazatele hrubá míra porodnosti (živě narození na 1000 obyvatel), hrubá míra úmrtnosti (zemřelí na 1000 obyvatel) a naděje dožití při narození (střední délka života).

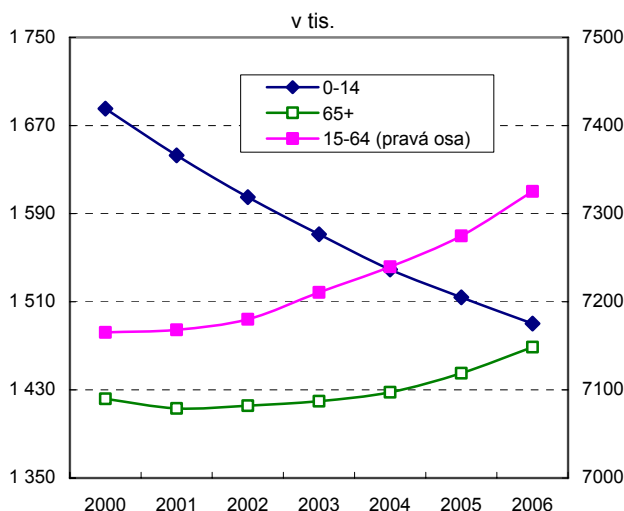
- Starší, ale vzdělanější obyvatelstvo**

Věkové a vzdělanostní charakteristiky obyvatelstva se také poměrně významně mění. Počet předproduktivní složky obyvatelstva v období 2000 až 2006 prudce klesal, zatímco produktivní (15-64) a poproduktivní (nad 65 let) složka mírně narůstala.

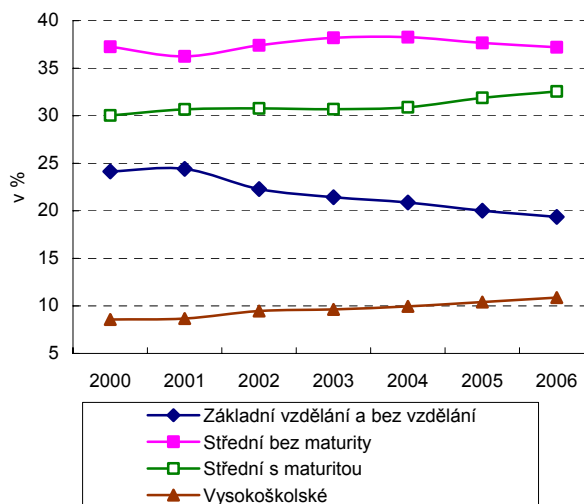
¹ Zde použitý zjednodušující termín, který označuje obyvatelstvo ve věku 15-64 let, ale horní hranice je zvláště u žen pouze přibližná.

Vzdělanostní struktura obyvatelstva staršího 15 let se za posledních 6 let zlepšila. Podíl obyvatelstva s maximálně dosaženým základním vzděláním na všech osobách starších 15 let se o 4,7 p. b. (na 19,5 %) snížil. (Nejvyšší základní vzdělání se ovšem významněji vyskytuje již jen u osob v poproduktivním věku, takže na trh práce nemá tato složka obyvatelstva zásadnější vliv.) Podíl osob se středním vzděláním bez maturity se za toto období výrazně neměnil (činil 37,2 % v roce 2006). Pro následující dva stupně vzdělání byl zaznamenán růst podílu. U středního vzdělání s maturitou vzrostl ze 30 % na 32,6 % a u osob s vysokoškolským vzděláním z 8,6 % na 10,9 %.

Graf č. 3 Předproduktivní, produktivní a poproduktivní obyvatelstvo (střední stav)

Graf č. 4 Vzdělanostní struktura obyvatelstva nad 15 let

Ekonomická aktivita a zaměstnanost obyvatelstva

• Změny vývoje ekonomické participace a zaměstnanosti podle vzdělání a věku

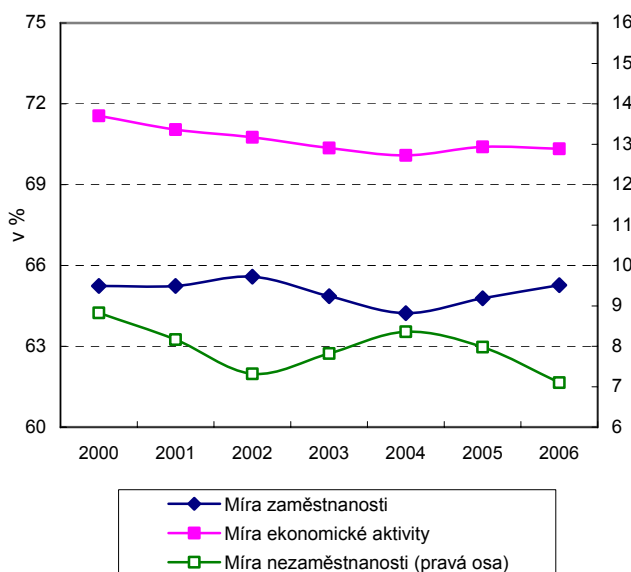
Se vzdělanějším obyvatelstvem obecně souvisí i vyšší aktivní účast na trhu práce, avšak v ČR je tento vztah díky historicky vysoké participaci oslabený a celková míra ekonomické aktivity v ČR naopak dlouhodobě klesala, i když se stále držela nad 70% hranicí. V posledních dvou letech se pokles zpomalil a v roce 2004 byl dokonce zaznamenán mírný nárůst.

Míra ekonomické aktivity v posledních šesti letech klesala u všech kategorií dosaženého vzdělání, kromě nárůstu v roce 2006 u skupiny osob se základním vzděláním nebo bez vzdělání.

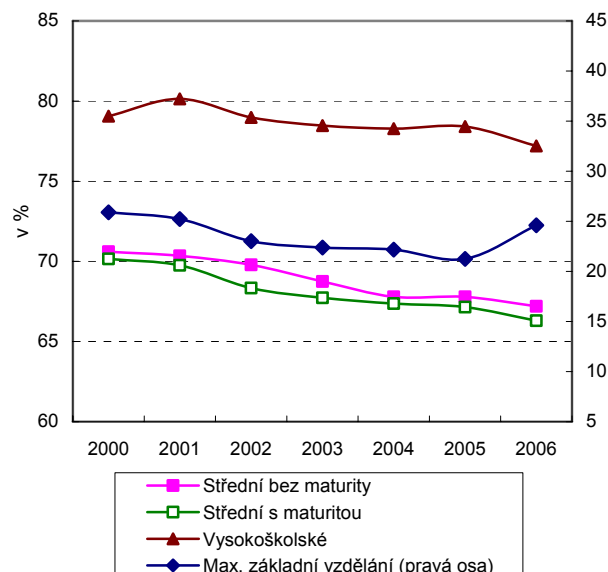
Dlouhodobě největší změnou bylo rapidní snížení ekonomické participace osob v nejmladších věkových kategoriích. Za posledních šest let poklesla míra ekonomické aktivity osob ve věku 15 až 19 let z 15 na 8,4 %. Značně poklesla i již daleko vyšší míra participace osob ve věku 20 až 24 let, která se v roce 2006 držela na úrovni 57,1 %. To je dano rostoucím podílem studující mládeže. Naopak rostla míra ekonomické aktivity starších složek obyvatelstva až do věku 64 let, mj. v důsledku prodloužení věku pro odchod do důchodu.

V rámci ekonomicky aktivních obyvatel rostl podíl zaměstnaných. Míra zaměstnanosti nevykazovala v období 2000 až 2006 žádné jednoznačné tendence, ale poslední dva roky taktéž rostla. (Absolutně se zaměstnanost zvýšila ze 4 731 tisíc na 4 828 tisíc zaměstnaných osob.)

Graf č. 5 Míry trhu práce populace ve věku 15 až 64 let

Graf č. 6 Míry ekonomické aktivity podle dosaženého vzdělání

Cizí státní příslušníci v ČR

• **Podíl ekonomicky aktivních cizinců na pracovní síle ČR 4,8 % v roce 2006**

Roli hrají také ekonomické aktivity cizích státních příslušníků v ČR. Ekonomická aktivita je i nejčastějším motivem pobytu cizinců, hlavně mužů, u nás. Metodika sledování cizinců byla v poslední době vystavena několika změnám.

Podíl všech cizinců s povolením k pobytu na obyvatelstvu ČR od roku 2000 průběžně stoupal a v roce 2006 dosáhl hodnoty 2,9 %. Přejdeme-li k ekonomicky aktivním cizincům, jejich počet v ČR kolísá, ale trendově od roku 2000 roste. Skok v časové řadě po roce 2004 (graf č. 8) u cizinců evidovaných úřady práce byl způsoben zpřísněním metodiky u sledování této kategorie cizinců. Dříve byli zahrnuti pouze cizinci zaměstnanci, nově jsou zahrnuti cizinci s trvalým pobytem a dále společníci firem, kteří se kromě účasti na řízení společnosti věnovali plnění tzv. běžných úkolů². Pokles v roce 2002 byl u cizinců v pozici zaměstnanců způsoben snížením podílu slovenských občanů a u cizinců s živnostenským oprávněním zpřísněním živnostenského zákona. Za roky, které jsou srovnatelné, tedy 2005 a 2006, celková zaměstnanost cizinců meziročně významně vzrostla, nicméně pouze u cizinců evidovaných úřady práce. Podle nové metodiky byl aktuální podíl ekonomicky aktivních cizinců na pracovní síle ČR v roce 2006 4,8 %³.

Podle země původu dominuje z více než 80 % pět zemí - Slovensko, Ukrajina, Vietnam, Polsko a Rusko. Podíl občanů Slovenska na celkové zaměstnanosti cizinců v ČR zůstal od roku 2000 víceméně stabilní na 40 %.

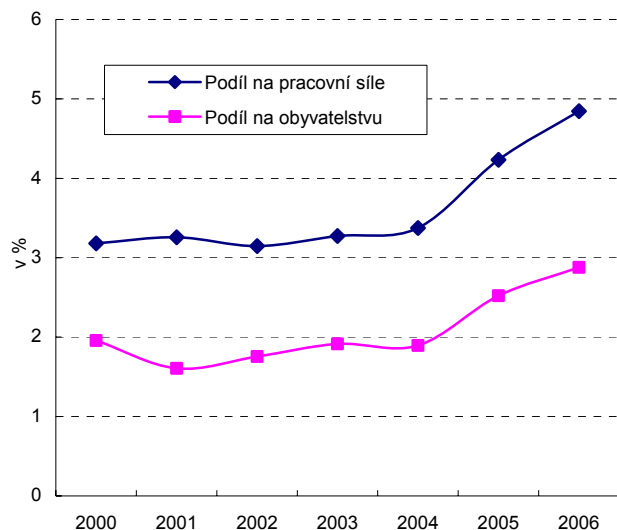
Podstatné tedy je, že zaměstnanost cizinců stále roste a to i přes období relativní vyšší nezaměstnanosti u nás. Tento fakt vychází z toho, že cizí pracovníci jsou více nuceni pracovat a spíše najdou způsob jak toho docílit. Zároveň jsou cizinci nájímáni i v regionech s vyšší nezaměstnaností v případech, kdy pro zaměstnavatele představují levnou pracovní sílu a kdy se jedná o zaměstnání, která domácí populace není ochotná pokrýt (nizkokvalifikovaná a hůře placená). Nicméně i tak nezaměstnanostní situace

² Běžným úkolem vyplývajícím z předmětu činnosti obchodní společnosti nebo družstva nejsou úkoly, které statutární nebo jiné orgány obchodní společnosti nebo družstva plní z titulu této funkce, např. obchodní vedení jednatelem, účast na řízení družstva členem představenstva družstva, činnost člena dozorčí rady atd.

³ Dá se očekávat, že odhad počtu pracujících cizinců bude podhodnocen vzhledem k jejich obtížnější evidenci. ČSÚ provádí v rámci tzv. harmonizace odhad tohoto podhodnocení.

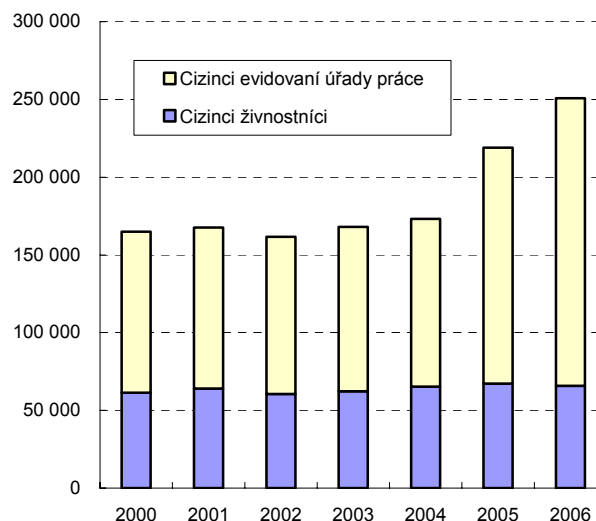
místního trhu vliv má, nejvíce cizinců se nachází v oblastech s nejnižší nezaměstnaností.

Graf č. 7 Podíl cizinců na obyvatelstvu a pracovní síle ČR

Pramen: ČSÚ, MPO, MPSV, MV ČR

Graf č. 8 Ekonomicky aktivní cizinci v ČR (stav k 31.12.)

Pramen: ČSÚ, MPO, MPSV

Částečné úvazky

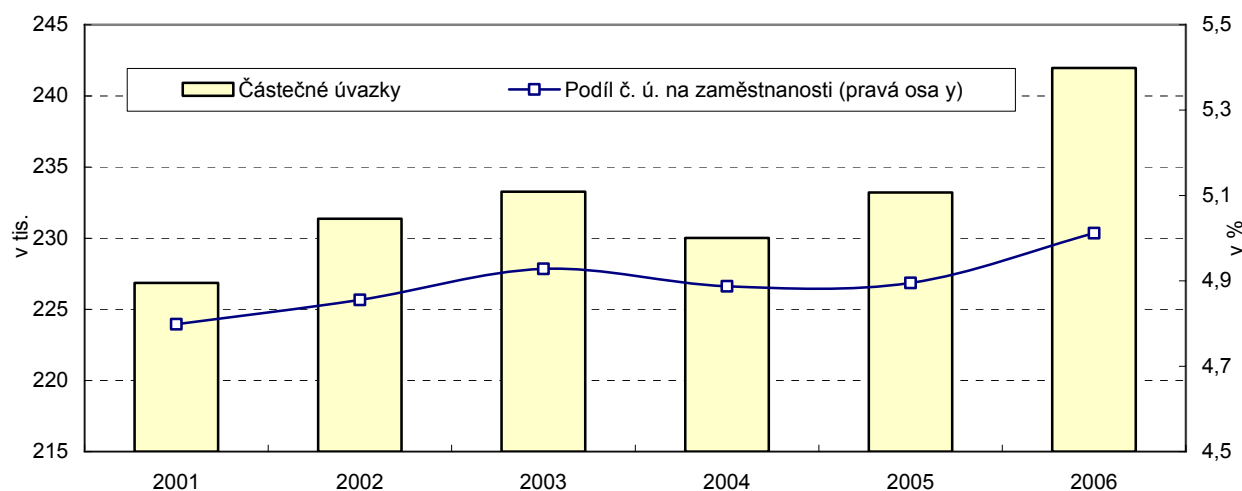
- **Podíl částečných úvazků na celkové zaměstnanosti roste pouze pomalu**

Pro výši míry zaměstnanosti je podstatná zejména stanovená hranice pro odchod do důchodu, přesto ji brzdí i nedostatečný počet částečných úvazků v ČR, který je nízký i ve srovnání se zeměmi EU. Podíl osob pracujících na částečný úvazek na celkové zaměstnanosti roste pouze pozvolna a v roce 2006 dosáhl 5,0 %. V souvislosti s posunem hranice odchodu do důchodu by právě v nejstarší skupině 60 až 64 letých mohl být systém částečných úvazků využíván.

Od roku 2001, kdy je tato problematika sledována, vzrostl počet zaměstnanců pracujících na částečný úvazek o 6,7 % na hodnotu 242 tisíc osob. Podle věku mezi nimi byly hlavně osoby nad 30 let, z toho nejvyšší zastoupení a v posledních dvou letech nejrychlejší růst měly osoby ve věku 30 až 44 let. Důvod péče o děti nebo postiženou osobu průběžně uvedla přibližně pouze jedna pětina osob.

Podle vzdělání měly dvě třetiny pracujících na částečný úvazek střední vzdělání s maturitou nebo bez maturity, zbylá část připadla na osoby se základním vzděláním nebo bez vzdělání, u kterých dále klesala, naopak u osob s vysokoškolským vzděláním měla výrazně vzrůstající tendenci. Podzaměstnanost, nebo-li preference práce na plný úvazek a nedobrovolná práce na zkrácený úvazek, od roku 2003 stagnovala na úrovni 20 % z celkového počtu pracujících na částečný úvazek. Nicméně tento problém je vzhledem k velice nízkému výskytu práce na částečný úvazek spíše mizivý.

Graf č. 9 Částečné úvazky

Nezaměstnanost

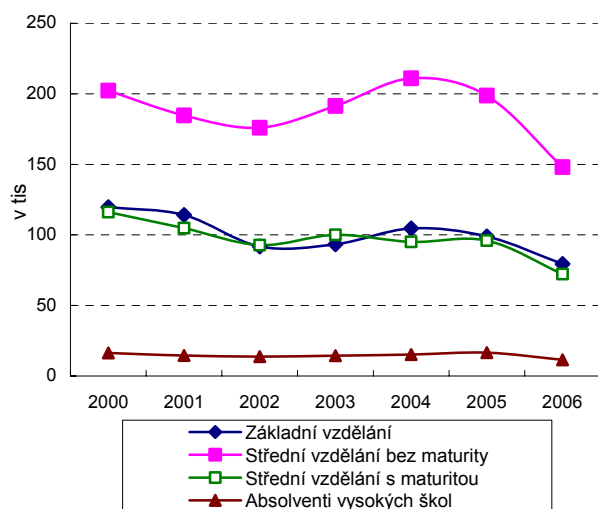
• **Situace v nezaměstnanosti se v posledních dvou letech zlepšovala**

Míra nezaměstnanosti podle VŠPS se za sledované období snížila o výrazných 1,7 p. b. na 7,1 % v roce 2006, i když s výkyvem v letech 2003 a 2004. V počtech nezaměstnaných to znamenalo úbytek o 83,2 tisíc osob.

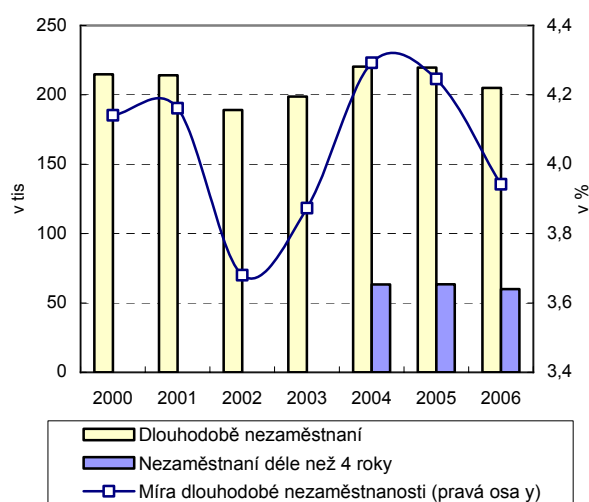
Pokles nezaměstnanosti byl v posledních dvou letech registrován u všech kategorií vzdělání poměrně rovnoměrně. Nejvyšší podíl zaujímaly osoby se středním vzděláním bez maturity, což je skupina nejpočetněji zastoupená v celé populaci, a podíl nezaměstnaných s vyšším vzděláním byl nižší.

Od celkové nezaměstnanosti se odvíjí i dlouhodobá nezaměstnanost. Počet dlouhodobě nezaměstnaných po dosažení své nejvyšší hodnoty v roce 2004 poslední dva roky klesal; v roce 2005 meziročně o 0,3 %, v roce 2006 již o 6,7 %. Počet osob nezaměstnaných déle než 4 roky se snížil až v roce 2006, kdy činil 60 tisíc osob.

Graf č. 10 Počty nezaměstnaných podle vzdělání

Graf č. 11 Dlouhodobá nezaměstnanost

Změny v hlavních sektorech ekonomiky

- Rozvoj v sektorech služeb stále nedostatečný**

Přeměna sektorové struktury české ekonomiky probíhá velmi pozvolně a pozice sekundárního sektoru, tj. průmyslu a stavebnictví, je v ČR stále velice silná.

V období 2000 až 2006 ukazatel podílu zemědělského sektoru na hrubé přidané hodnotě (HPH) pokračoval až na výjimky v dlouhodobém poklesu a snížil se na hodnotu 4,5 % v roce 2006. Příznivě nastartovaný proces růstu podílu terciárního sektoru a ústup sekundárního sektoru se v roce 2004 mírně obrátil a podíl průmyslu začal opět růst z hodnoty 36,6 % v roce 2000 na 40 % v roce 2006. Růst podílu sektoru služeb se naopak snížil o 2,6 p. b. na 56,5 % v roce 2006.

Podíl jednotlivých sektorů na celkové zaměstnanosti v ČR se vyvíjel podobně jako jejich podíl na HPH. S rychle rostoucí produktivitou práce klesala zaměstnanost v sektoru zemědělství ještě rychleji než podíl tohoto sektoru na HPH, celkem za analyzované období o 5,1 p. b. a činí v současnosti 3,8 % z celkové zaměstnanosti. Naopak podíl sekundárního sektoru na celkové zaměstnanosti v roce 2006 mírně přerostl úroveň roku 2001 (40,0 %) a u terciárního sektoru podíl na zaměstnanosti rokem 2005 stagnoval a v roce 2006 byl zaznamenán pokles na 56,1 %. Relativně nízký podíl zaměstnanosti v sektoru služeb byl nepříznivým faktorem pro celkovou zaměstnanost a nezaměstnanost v ČR.

Produktivita práce a mzdy

- Souhrnná produktivita práce roste rychleji než průměrná reálná mzda**

Souhrnná produktivita práce rostla v období 2000 až 2006 průměrným meziročním tempem 3,6 % a její růst se od roku 2003 zrychlil a držel se nad 4 % ročně. Od roku 2003 byl vyšší než růst jednotkových pracovních nákladů, které v roce 2005 dokonce klesly. Od roku 2004 také každým rokem mírně předstihoval růst průměrné reálné mzdy, v roce 2006 o 0,5 p. b. Vyšší růst produktivity práce nebyl v roce 2005 a 2006 provázen snižující se intenzitou zaměstnanosti, jak bylo pozorováno v minulosti.

Graf č. 12 Produktivita, mzdy a pracovní náklady

